

СПб. : Амфора, 2008. — С. 96—111.

8. Титаренко М. Американський новий журналізм: Terra In/cognita [Електронний ресурс] / М. Титаренко // Медіакритика: змінимо медіа на краще. — 2011. — 21 вересня. — Режим доступу : <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/amerykanskuu-novyyu-zhurnalizm-terra-incognita.html>.

9. Томпсон Х. «Ангели ада»: сага страшная и странная / Хантер Томпсон // Новая журналистика и Антология новой журналистики / под ред. Т. Вулфа и Э. У. Джонсона ; [пер. с англ. Д. Благова и Ю. Балаяна]. — СПб. : Амфора, 2008. — С. 500—519.

10. Чапай А. Авантюра, або практичні реалії мандрів по-бідняцьки / Артем Чапай // Еротико-політичний документальний калейдоскоп. — Харків, 2008. — 240 с.

11. Чапай А. Подорож із Мамайотою в пошуках України / Артем Чапай. — К. : Нора-Друк, 2011. — 272 с.

12. Щигел М. Репортаж — розповідь про те, що відбулося насправді [Електронний ресурс] / Маріуш Щигел, Войцех Тохман // Media Sapiens. — 2011. — 27 грудня. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/4200>.

13. French T. Hunting and Guthering [Електронний ресурс] / T. French. — Режим доступу : <http://www.nieman.harvard.edu/assets/pdf/conferences/narrative/handouts09/HUNTING%20AND%20GATHERING.pdf>.

14. Hale C. Sin and Syntax: How to Craft Wickedly Effective Prose / Constance Hale / with a foreword by Karen Elizabeth Gordon, 2001.

15. Talese G. Frank Sinatra Has a Cold [Електронний ресурс] / Gay Talese // Esquire. — 2007. — October 7. — Режим доступу : http://www.esquire.com/features/ESQ1003-OCT_SINATRA_rev_.

УДК 007:304:070:821.161.2

І. М. Шкоріна

*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця*

Рецензії в журналістському доробку О. Слісаренка

Шкоріна І. М. Рецензії в журналістському доробку О. Слісаренка. Стаття присвячена місцю рецензії в журналістській діяльності письменника, поета, постійного автора багатьох періодичних видань 20-х – 30-х рр. ХХ століття О. Слісаренка. Проаналізовано викладені в рецензіях думки О. Слісаренка щодо специфіки формування нової української літератури, складностей, які виникають під час цього процесу. Головний акцент зроблено на розгляді специфічних рис Слісаренкових рецензій, зокрема присутності в них елементів сатири і гумору, та виділенні модифікованих форм рецензії.

Ключові слова: *журналіст, псевдонім, рецензія, рецензія-стаття.*

Шкорина И. М. Рецензии в журналистском творчестве А. Слисаренко. Статья посвящена месту рецензии в журналистской деятельности писателя, поэта, постоянного автора многих периодических изданий 20-х – 30-х гг. XX века А. Слисаренко. Проанализированы изложенные в рецензиях мысли А. Слисаренко о специфике формирования новой украинской литературы, сложностях, которые возникают во время этого процесса. Главный акцент сделан на рассмотрении специфических черт рецензий А. Слисаренко, в частности присутствии в них элементов сатиры и юмора, и выделении модифицированных форм рецензии.

Ключевые слова: *журналист, псевдоним, рецензия, рецензия-статья.*

Shkorina I. Reviews of journalistic heritage O. Slisarenko. The article is devoted to the review of journalistic activity of the writer, poet, permanent author of numerous editions of the 20th–30th of the XX century O. Slisarenko. The analysis set out in the review opinions by O. Slisarenko on specific formation of a new Ukrainian literature, complications that arise during the process. The main emphasis is made on consideration of specific features of Slisarenko's reviews, particularly in the presence of these elements of satire and humor, and modified forms allocation review.

Keywords: *journalist, pseudonym, review, review-article.*

В українському літературному процесі 1920–30-х років чимало талановитих особистостей паралельно виявили себе і в журналістській, і в літературній, і в суспільній діяльності. Однією з таких яскравих постатей був харківський письменник Олекса Слісаренко (Снісар) – талановитий поет (символіст, футурист, ін.), прозаїк (автор численних оповідань, повістей, романів), публіцист, який співробітничав із багатьма тогочасними газетами і журналами, активний учасник багатьох мистецьких угруповань і навіть їх організатор (Техно-мистецька група «А»), головний редактор видавництва «Книгоспілка».

Його життя трагічно обірвалося у 1937 році, і його ім'я, як і імена багатьох інших репресованих українських митців, у радянські часи було надовго забуте й вилучене з кола наукових досліджень. Але якщо літературна творчість О. Слісаренка, починаючи з 1990-х років, була повернута до наукового обігу і зайняла належне їй місце в історії української літератури, то його журналістська діяльність і сьогодні залишається маловідомою і майже недослідженою. Вона дотепер не ставала предметом цілісного наукового аналізу, хоча свого часу була доволі резонансним і яскравим явищем, яке потребує окремого дослідження з сучасних позицій, що й визначає *актуальність* роботи.

Якщо фейлетони О. Слісаренка вже привертали увагу деяких сучасних дослідників, зокрема таких, як Н. М. Віннікова [1] та Н. В. Науменко [5], то його рецензії досі не ставали об'єктом аналізу науковців. З огляду на це, маємо за *мету* дослідження літературних рецензій у публіцистиці Олекси Слісаренка, акцентуючи увагу на їх проблемному наповненні і деяких стилістичних рисах, зокрема наявності в них сатирично-гумористичного струменя тощо.

Складність вивчення рецензій О. Слісаренка зумовлена тим, що він друкував їх під різними псевдонімами. Справжнє прізвище митця було О. Снісар, «О. Слісаренко» – його основний псевдонім, під яким він увійшов в історію української культури. Однак, окрім цього, у словнику О. Дея перераховується ще 11 його псевдонімів [2:532]. Вибір автором псевдоніма в кожному конкретному випадку міг зумовлюватися різними причинами, зокрема жанром твору або періодичним виданням, у якому він друкувався. Для підписування саме рецензій використовувалися не всі псевдоніми, а лише

такі: Обсерватор, С-ко О., Ол. С., і, власне, О. Слісаренко, причому псевдонім «Обсерватор» з'являвся тільки на сторінках журналу «Вапліте». Якщо С-ко О. та Ол. С. були лише скороченнями від «О. Слісаренко», а не самостійними псевдонімами, і не являли жодної таємниці для читацького загалу, то той факт, що саме О. Слісаренко і є Обсерватором, приховувався автором, як можна зрозуміти з тогочасної преси.

Рецензії О. Слісаренка протягом 20-х – поч. 30-х років з'являлися на сторінках дуже різних за типом і спрямуванням періодичних видань. Це передусім газета «Культура і побут», журнали «Вапліте» і «Червоний шлях». Тематично всі рецензії О. Слісаренка були пов'язані зі сферою його основної діяльності – літературою. Це могло виявлятися в багатьох варіантах – автор рецензував українську та перекладну художню літературу, а також публіцистику.

Найбільш численними у Слісаренковому доробку є, природно, літературні рецензії на художні твори різного плану. Здебільшого вони присвячені збіркам молодих українських письменників, як поетичним – К. Андрійчука [11], М. Терещенка [7], П. Голоти [12], А. Лісового [12], так і прозовим – Б. Антоненка-Давидовича [8], Г. Косинки [9], П. Панча [13]. Близькою до них є рецензія на літературний альманах «Плуг» [14], виданий однойменною організацією, у якій О. Слісаренко знов-таки звертає увагу саме на твори молодих авторів, вміщених у альманасі, «поминувши старших письменників» [14:262]. І змістовно, і стилістично відрізняється від них рецензія на видання українською мовою творів Джека Лондона [10], який для О. Слісаренка був незаперечним літературним авторитетом. Рецензію на літературно-критичний збірник В. Гадзінського «Фрагменти стихій» [6] відрізняє від інших вже сам об'єкт рецензування – адже це вже не літературна рецензія як така, а, умовно кажучи, «критика критики», рецензія на інші рецензії.

Характерною рисою Слісаренкових рецензій є прагнення автора «перейти від надання оцінки до спроби рецензентом збудити думку, порушити важливу проблему в ході аналізу твору, висловити не тільки судження, а й роздум» [3:52]. Більшість рецензій не лише містить аналіз конкретних художніх творів, але і є приводом для роздумів про літературу, порад молодим авторам та ін. Це особливо відчутно у рецензіях на книжки Г. Косинки [9],

М. Терещенка [7], альманах «Плуг» [14] та ін.

Так, рецензію на книгу М. Терещенка «Мета й межа» О. Слісаренко починає словами: «Лірика за наших часів переживає гостру кризу» [7:210] і далі широко розвиває цю думку, подаючи свої роздуми про роль і можливі шляхи розвитку літератури за сучасної йому і рецензованому поетові зламної для суспільства доби. Подібну побудову має і рецензія на збірку оповідань Г. Косинки «В житах», яку О. Слісаренко починає з роздумів про труднощі, з якими стикається критик у своїх намаганнях подати об'єктивну оцінку творчості письменника і недопустимість того, що «багато навіть молодих письменників вже роками носять певні етикетки, яких характер в малій залежності перебуває од творчих досягнень» [9:269] тощо.

Незважаючи на досить обмежений обсяг, якого вимагає жанр рецензії, О. Слісаренко знаходить місце як для висловлення власної рецепції тогочасного літературного процесу, так і для детального аналізу рецензованих збірок із поданням докладної інформації про їхню структуру, тематику, проблематику і зміст вміщених творів, численних цитат із них тощо. Звертає увагу автор і на мову аналізованих художніх творів, від лексики до синтаксису і навіть пунктуації, роботу письменників над словом, фразою, реченням, яка часто є недостатньою, з точки зору рецензента.

Іноді залучаються до аналізу і погляди інших рецензентів щодо рецензованої ним книжки [7:212], «а отже, відбувається спілкування в якісно новій площині – діалог (здебільшого полемічний) рецензентів» [4], або робиться порівняння її з аналогічними творами інших письменників [12:279], що свідчить про добру обізнаність рецензента з різними ланками тогочасного літературного процесу і про сприйняття рецензованих творів саме як певних частин цього процесу, а не як окремих ізольованих явищ.

Вершиною такого «полемічного діалогу рецензентів» є рецензія на збірку статей та рецензій В. Гадзінського «Фрагменти стихій», у якій О. Слісаренко рецензує вже не художню літературу, а саме літературні рецензії іншого автора. З рецензії видно, що погляди двох авторів на явища тогочасної української літератури були діаметрально протилежними, твори В. Гадзінського О. Слісаренко піддає нищівній критиці, починаючи з їхнього змісту та ідейно-тематичної направленості і закінчуючи мовою, яка, на думку автора,

відрізняється «неуцьким побудованням речень» [6:229]. Свої думки О. Слісаренко переконливо аргументує, причому часто використовує для цього цитати з рецензованих робіт самого ж В. Гадзінського, які супроводжує власними коментарями. Більшість цих коментарів має виражено сатиричний характер, як і вступна частина рецензії, присвячена роздумам щодо якості тогочасної критики.

Уже з перших слів О. Слісаренко дає читачеві зрозуміти, що якість і критики в цілому, і рецензованої тут книги зокрема, його зовсім не влаштовує, порівнюючи критику зі смітником і далі розвиваючи цей образ думкою щодо збірки В. Гадзінського, пояснюючи, що «без сумніву, майбутній історик літератури скористає її для вивчення епохи, як археолог скористує смітники доісторичної людини для вивчення побуту тієї людини» [6:226]. Подібну тональність має весь текст цієї рецензії, оскільки О. Слісаренко не міг інакше оцінити писання В. Гадзінського, який хвалив чи критикував письменників, керуючись виключно ідеологічним принципом.

Взагалі наявність сатиричного елемента є особливістю багатьох Слісаренкових рецензій, хоча він, як правило, проявляється значно меншою мірою. Так, про книжку П. Панча критик каже, що її «великий плюс той, що її вже дочитаєш до кінця, чим можуть похвалитися небагато книжок молодих авторів» [13:275], щодо книжок П. Голоти та П. Лісового зазначає: «а вже що над всяку музику робітники більше люблять гуркіт машин, так того автори твердо переконані, так само як і того, що робітника хлібом не годуй, а дай йому мазуту» [12:279], аналізуючи твори, які увійшли до збірки Б. Антоненка-Давидовича, зазначає, що «в оповіданні подібних цвяхів, на яких ніхто не повісився, дуже багато» [8] тощо. Як бачимо, рецензуючи книжки молодих письменників, О. Слісаренко в основному вдається до відносно м'якої іронії, а не до ідкої сатири, як у випадку з книжкою В. Гадзінського, оскільки метою автора було не висміяти таких письменників, а допомогти їм своїми порадами подолати певні недоліки, наявні у творах.

Однак авторські оцінки є досить суворими, особливо коли він знаходить у письменників явний плагіат: при читанні віршів О. Лісового «жаль стає ограбованого В. Чумака» [12:280], М. Терещенко настільки сліпо наслідує М. Бажана, що «коли б на книжці Бажана не стояв "1926 р.", а на збірці Терещенка "1927",

то чого доброго ми могли б обвинуватити молодого поета Бажана в запозиченні» [7:214]. Однак, хоча сатиричний струмінь певною мірою відчувається у багатьох рецензіях О. Слісаренка, але не у всіх. Таким винятком стала рецензія на твори Джека Лондона, що було зумовлено дуже шанобливим ставленням рецензента до цього автора.

Відомо, що рецензія як жанр має багато різновидів, або модифікованих форм, що зумовлює відповідні структурні, композиційні, змістовні особливості кожної конкретної рецензії. Зокрема, «в одних рецензіях основною метою може бути оцінка позитивних моментів і критика недоліків, а в інших – в центрі уваги постають судження автора» [4], його роздуми, його сприйняття літературного дискурсу. На думку сучасних дослідників, «характерним є пов'язування цієї якості переважно зі статтею проблемного характеру, але за умови максимального використання жанром рецензії своїх можливостей, ми отримуємо рецензію-статтю» [3:52], хоча рецензії такого типу у періодичних виданнях 20-х – 30-х років трапляються досить рідко, на відміну від сьогодення.

У О. Слісаренка ця тенденція найбільше виявилася в рецензії на видання першого тому україномовної повної збірки творів Джека Лондона. У цій рецензії автор не подає детального аналізу творів, тут немає жодної цитати, переказу змісту або ж характеристики конкретних персонажів, хоча при цьому тут присутні такі необхідні для рецензії елементи, як повний бібліографічний опис рецензованого видання і перелік вміщених у ньому творів, деяка інформація щодо особливостей друку та ін., що й дозволяє нам відносити цей твір до жанру рецензії поряд із тим фактом, що він друкувався у відповідній рубриці журналу «Вапліте».

О. Слісаренко вважав Джека Лондона незаперечним зразком для наслідування і тому з перших же рядків рецензії підкреслює, що «видання творів Д. Лондона українською мовою набирає особливого значення» [10:198] в контексті пошуку українською літературою нових шляхів і перспектив розвитку. Далі критик широко розвиває свою думку, докладно і аргументовано пояснюючи, з якою метою і чому саме українським авторам, передусім молодим, необхідно вчитися у американського письменника, від «мужнього світогляду та енергійного стилю» його творів до таких особистих якостей, як «працьовитість і упертість» [10:198]. Видання творів Джека Лондона стає для О. Слісаренка поштовхом для того, щоб підняти загальномистецькі проблеми ролі літератури в житті суспільства, якості сучасної літератури, співвідношення змісту й форми в літературному творі, актуальні на той час питання ідеологічного наповнення творів тощо.

Отже, помітною ознакою рецензій О. Слісаренка є сконцентрованість на питаннях, пов'язаних із літературною сферою, прагнення визначити основні проблеми літературного процесу в Україні й окреслити нові перспективні шляхи розвитку. Рецензії займають значне місце в журналістській спадщині Олексі Слісаренка, їм притаманні такі особливості, як подання автором власної рецепції тогочасного літературного процесу в цілому, присутність трьох основних векторів адресата (читач, автор рецензованого твору, інший рецензент), наявність сатиричного елементу, що сприяє майстерному розкриттю піднятих проблем. Ці твори заслуговують на подальшу увагу науковців, тому рецензії у Слісаренковому журналістському доробку є потенційним об'єктом майбутніх журналістикознавчих досліджень.

Література

1. Віннікова Н. М. Пародисти зі Слобожанщини: Юрій Вухналь, Омелько Буц, Віталій Гунько / Н. М. Віннікова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — Ч. II. — 2011. — № 3 (214). — С. 71—76.
2. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / О. І. Дей. — К., 1969. — 560 с.
3. Дупак О. В. Літературна рецензія в українських друкованих ЗМІ: особливості трансформації жанру / О. В. Дупак // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — Серия : Филология. Социальная коммуникация. — Т. 21 (60). — 2008. — № 1. — С. 50—55.
4. Левчук І. П. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу [Електронний ресурс] / І. П. Левчук. — Режим доступу : <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/902/1/>

Levchuk_Iryna_Komunikatyvni_oznaky_retsenzijnogo_dyskursu.pdf.

5. Науменко Н. В. Українська вільновіршова пародія як феномен літературної критики / Н. В. Науменко // Філологічні семінари. — Літературна критика і критерії художності. — Вип. 12. — К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2009. — С. 193—198.
6. Обсерватор. Володимир Гадзінський. Фрагменти стихій. Статті та рецензії 1921—1926 / Обсерватор // Вапліте. — 1927. — № 4. — С. 226—229.
7. Обсерватор. Микола Терещенко. Мета й межа. Поезії / Обсерватор // Вапліте. — 1927. — № 5. — С. 210—214.
8. Слісаренко О. Борис Антоненко-Давидович. Запорошені силуети, оповідання / О. Слісаренко // Культура і побут. — 1925. — 30 серп.
9. Слісаренко О. Григорій Косинка. В житах : оповідання / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 9. — С. 269—271.
10. Слісаренко О. Джек Лондон. Твори : повна збірка / О. Слісаренко // Вапліте. — 1927. — № 3. — С. 198.
11. С[лісаренко] Ол. Кес. Андрійчук. На зламі / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1932. — № 1—2. — С. 148—149.
12. Слісаренко О. Петро Голота. Степи — заводові, Ант. Лісовий. Гасла / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 1. — С. 279—281.
13. Слісаренко О. Петро Панч. Солом'яний дим / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 1. — С. 274—275.
14. Слісаренко О. Плуг : літ. альманах : зб. другий / О. Слісаренко // Червоний шлях. — 1926. — № 5—6. — С. 262—264.